

מה, כמו ששדה מקניא [נקנית] בחליפין
[שמצינו במגילת רות, "שלף איש נעלו",
לגבי קנין שדה] –

אף אשה נמי מקניא בחליפין.⁽³³⁾

קא משמע לן, לפיכך השמיענו התנא במנין
שבמשנה, ללמדנו שהאשה נקנית בשלש
דרכים אלו בלבד, ולא בחליפין.

ומקשינן: ואימא הכי נמי? מדוע לא נאמר
שאכן האשה נקנית בחליפין [ונלמד זאת
בגזירה שוה מקנין שדה]?

ומתריצין: קנין חליפין איתנהו, ישנו אפילו
בכלי השוה פחות משוה פרוטה.

ואילו אשה, בפחות משוה פרוטה לא מקניא ג-ב
נפשה!

אשה אינה גומרת בדעתה להקנות את עצמה
לבעל בקנין חליפין, מפני שגנאי הוא לה
להתקדש בקנין שכזה, שהוא יכול להעשות
אפילו בדבר שהוא פחות משוה פרוטה.

ומאחר שגנאי הוא לאשה להתקדש בחליפין
של כלי השוה פחות משוה פרוטה, לפיכך
בטל קנין חליפין באשה לגמרי. ואפילו בכלי
שיש בו שוה פרוטה, אם נתנו לאשה בלשון
קנין חליפין, אין היא מתקדשת בו,⁽³⁴⁾ עד
שיאמר לה שהוא נותן לה אותו בתורת

מקניני שדה ולפיכך היה עולה בדעתנו ללמוד
אף את קנין חליפין משדה. וכך יש לפרש את
דברי רש"י [אך עיין בהערה הבאה].

אבל התוספות מפרשים, שאין לומדים מגזרה
שוה את כל קניני השדה אלא את קנין כסף
בלבד, שבו נאמרה "קיצה". והיה עולה בדעתנו
לומר שקנין חליפין הוא אופן של קנין כסף,
והרי הוא כקנין כסף ממש. עיין תוד"ה ואשה.
ומה שהערנו שם. ועיין בדברי הראשונים כאן.

34. כך פירש רש"י.

וקשה: א. אשה שפשטה את ידה וקבלה
מהבעל פחות משוה פרוטה, הרי רואים שהיא
נתרצתה בכך, וגמרה בדעתה להתקדש, ומדוע
אינה מקודשת? [תוספות].

ב. רש"י פירש שגנאי לאשה להתקדש בפחות
משוה פרוטה, ולפיכך בטל קנין חליפין אפילו
ביותר משוה פרוטה.

וקשה: מה טעם הדבר? אמנם בפחות משוה
פרוטה גנאי לאשה להתקדש. אבל בשוה פרוטה
שאינן גנאי בדבר, מדוע אין היא מקודשת?
[רמב"ן רשב"א ריטב"א ור"ן].

אבל המקנה כתב, שרש"י סובר כדעת
הפוסקים שחופה היינו שמתייחד עם האשה
בפני עדים יחוד הראוי לביאה. ולפיכך, אם
התייחד עם גדולה אי אפשר לומר בודאות שאין
כאן קידושין. כי יתכן שבא עליה לשם קידושין.
כשם ששינינו בגיטין [פ א]: המגרש את אשתו,
ולנה עמו בפונדקי, בית הלל אומרים צריכה
ממנו גט. מפני שחוששים שמא בא עליה, ואין
אדם עושה את בעילתו בעילת זנות, אלא בועל
לשם קידושין [ועדי היחוד הם עדי הביאה].
ולפיכך היא צריכה ממנו גט מחמת הספק [ע"ש
שמביא עוד ראיות לזה].

ולכן פירש רש"י, שמדובר כאן בנערה או
קטנה, שאין היא יכולה להתקדש מדעתה [אלא
מדעת אביה], ואביה לא מסרה לשם קידושי
ביאה, אלא לשם קידושי חופה. ואפילו אם יבוא
עליה, אינה מקודשת.

[אבל גדולה שנכנסה לחופה בפני עדים,
חוששין שמא בא עליה לשם קידושין. ואסורה
להנשא לאחר מספק, וצריכה הימנו גט].

33. בפשטות משמע שלומדים את קניני אשה

"קנין" או "קניחה" או "קידושין", שואז היא נקנית בו בתורת קנין כסף.⁽³⁵⁾

ב. מניינא דסיפא [וקונה את עצמה בשתי דרכים], בא למעוטי חליצה.

והמשנה הוצרכה למעט את החליצה, כי לולי דברי המשנה, סלקא דעתך אמינא, היה עולה על דעתך לומר: תיתי, תבוא חליצה, בלימוד של קל וחומר מיבמה, ותועיל להתיר אשת איש:

[ועיין קושיות נוספות בדברי תוספות והראשונים].

ויש ליישב את דברי רש"י כפירוש הר"ן, שפירש שבתחלה עלה בדעתנו שחליפין הם בכלל קנין כסף. ולמדים אותם בגזרה שוה מקנין כסף שבשדה. והגמרא מתרצת שלא יתכן שקנין חליפין הוא בכלל "כי יקח", כיון ש"אנן סהדי" [ברור לנו] שאשה אינה גומרת בדעתה להתקדש בפחות משה פרוטה. ואילו היו החליפין בכלל "כי יקח", היתה האשה מתקדשת אף בפחות משה פרוטה. וזה לא יתכן. ובעל כרחך הכתוב מדבר בדמים [בקנין כסף] ולא בחליפין.

ומשמע מדברי הר"ן שלא הוקשה לו הקושיא הראשונה שהקשו תוספות — שכשהאשה פשטה את ידה תתקדש אף בפחות משה פרוטה [וכן משמע מכל הראשונים הנ"ל שלא הקשו קושית התוספות אלא כקושיא ב'].

ומשמע מלשון הר"ן שאנן סהדי [שברור לנו] שהאשה לא מסכימה להתקדש בלב שלם אפילו אם פשטה ידה וקבלה קידושין. [אך קשה מדברי הגמרא להלן יא א. ע"ש. ויש לחלק].

עוד אפשר ליישב את פירוש רש"י כפירוש הרשב"א. עיין שם.

35. רש"י במשנה פירש שקידושי שטר היינו שכתב לה על הנייר "הרי את מקודשת ליי", ואפילו כשאין בו שוה פרוטה. ומשמע שאם יש בשטר שוה פרוטה אזי האשה מתקדשת בו מדין כסף אף על פי שנתנו בתורת שטר. וכן כתב הר"ן שם [שאם השטר פסול, הרי היא מתקדשת בנייר אם יש בו שוה פרוטה] וכו"ל בהערה 3.

ולפי זה קשה: כשיש בחליפין שוה פרוטה, מדוע אין האשה מקודשת בהם מדין כסף? שהרי גם בשטר שיש בו שוה פרוטה הנתינה היתה לשם שטר. ובכל זאת האשה מקודשת בו מדין כסף!

ונראה שקושיא זו הוקשתה לתוספות רי"ד שכתב: "קשיא לי טובא — ואם נתן אדם סודר לאשה שיש בו שוה פרוטה, אמאי אינה מקודשת? והרי יש כאן שוה פרוטה!" [עיין שם בהמשך דבריו].

ומטעם זה תוספות רי"ד חולק על רש"י ורוב הראשונים. וסובר שהמקדש את האשה בחליפין שיש בהם שוה פרוטה הרי זו מקודשת. ופירש את דברי הגמרא כאן באופן אחר. [ופירושו מובא בשלטי הגבורים ע"ש].

ועיין בר"ן ונמוקי יוסף במסכת נדרים [סוף פרק השותפין] שהביאו את דברי רב אשי להלן [ו] ב' שאין אשה נקנית במתנה על מנת להחזיר לפי שאין אשה נקנית בחליפין.

והוכיחו הר"ן והנמו"י מכאן שדעת רב אשי שהנותן סודר לחברו לשם קנין חליפין אין המקבל יכול לתפוס את הסודר ולעכבו בידו, אלא הרי הוא חייב להחזירו לנותן. [כדעת רב נחמן בגמרא בנדרים שם ושלא כדחית רב אשי עצמו שם]. והרי זה כמתנה על מנת להחזיר:

וכך כתב בנמוקי יוסף שם: "ואי סלקא דעתך דאי תפיס מיהפיס, מאי גזירה? אין לך כסף גדול מזה! ואמאי אין אשה נקנית בחליפין". וכעין זה כתב הר"ן שם.

ויש לפרש את דבריו שאם נותן את הסודר לאשה במתנה גמורה, אזי האשה נקנית לו מדין

מה, אם יבמה, שאינה יוצאה בגט, (36) בכל זאת היא יוצאה בחליצה.

זו, אשת איש, שיוצאה אפילו בגט, וכי אינו דיין [האם אין זה קל וחומר] שיוצאה גם בחליצה?!

לפיכך קא משמע לן, השמיענו התנא, שהאשה קונה את עצמה בשתי דרכים בלבד, בגט ובמיתת הבעל בלבד, ואינה קונה את עצמה על ידי חליצה.

ומקשינן: ואימא הכי נמי, מדוע לא נאמר, שאכן האשה קונה את עצמה אף בחליצה [בקל וחומר מיבמה]?

ומתריצין: אמר קרא [דברים כד] בענין גירושין: "וכתב לה ספר כריתות, ונתן בידה".

המילה "כריתות" באה ללמדנו, כי רק ספר

גירושין [הגט] כורתה, מפריד אותה מבעלה, ואין דבר אחר כורתה.

ומכאן למדנו שחליצה אינה כורתת [מפרידה] את האשה מבעלה.

שנינו במשנה: האשה נקנית בכסף וכו'.

אמנם כבר התבאר [לעיל ב א] שקנין כסף באשה נלמד בגזרה שוה "קיחה" "קיחה" משדה עפרון, אך שם הובא הדבר בתוך משא ומתן, בדרך אגב. ועתה הגמרא דנה ומרחיבה בענין.⁽³⁷⁾

והוינן בה: מנא לן, מנין לנו שאשה נקנית בכסף?

והגמרא מוסיפה, שיש לדון גם בשייכותו של כסף הקידושין לאב, כאשר הוא מקדש את בתו כשהיא קטנה או נערה —

על מנת להחזיר בתורת כסף. ובענין שטר שאמרנו שאם יש בו שוה פרוטה הרי זו מקודשת, היינו מפני שדעתה על הנייר בתורת כסף. ועייין עוד בדבריו].

ותוספות רי"ד שלא תירץ כן, היינו מפני שהוא סובר שבקנין סודר, יכול המקבל את הסודר לעכבו בידו, והרי זו מתנה גמורה. [כמבואר בדבריו בפירוש] ועייין שלטי הגיבורים.

36. הגמרא לומדת זאת [להלן יד א] ממה שנאמר בענין גט "לה" [וכתב לה ספר כריתות]. דברים כד, והמילה "לה" מיותרת. ונכתבה כדי להדגיש שרק לה [לאשה] כותבים גט כריתות, אבל היבמה אינה מתגרשת בגט. רש"י.

37. רש"י. וכאן הגמרא מביאה את דברי רב

קנין כסף, אף על פי שהוא נתן את הסודר לשם חליפין. [וכעין מה שכתב הר"ן בשטר].

וסוגיתנו מדברת בחליפין על מנת להחזיר, שסתם הנותן סודר לחברו הרי זה כמתנה על מנת להחזיר. [כדעת רב נחמן]. ובזה אין האשה נקנית מדין כסף. [וכן פירש קהילות יעקב סימן א' את דברי הר"ן ונמוק"י שם]. אבל עייין קובץ שיעורים אות ז. ובזה מתורצת קושית תוספות רי"ד.

[אך עדיין קשה: מדוע כשנותן את הסודר על מנת להחזיר אין האשה מתקדשת בו משום כסף? הרי קנין כסף מועיל אף במתנה על מנת להחזיר [כדלהלן ו ב]!

ותירץ קהילות יעקב: דוקא כאשר האשה מתרצה בפירוש לקבל מתנה על מנת להחזיר בתורת כסף, הרי זה קנין כסף. אבל כשלא התרצה בכך, מסתמא אין בדעתה לקבל מתנה

ותו, ועוד יש לדון, בהא דתנן [כתובות מו ב]: **האב זכאי בכתו** בעודה קטנה או נערה בקידושה, שהאב הוא ה"בעלים" על ענין קידושי בתו (38) —

בכסף, האב נוטל את כסף הקידושין, והכסף שלו. (39)

ובשטר, הוא מקבל את השטר מיד הבעל. (40)

ובביאה, הוא מוסר את בתו לביאה לשם קידושין, אפילו בעל כרחה, בעודה קטנה או נערה. (41)

יהודה שלמד שהאשה נקנית בכסף מפסוק אחר. ולהלן הגמרא תביא את הגזרה שוה "קיחה קיחה" משדה עפרון.

38. מרש"י משמע שהבעלות על הקידושין נקראת "זכות" של האב. אולם מהירושלמי משמע ש"האב זכאי" היינו שיש לו ריוח ממון. [ו"זכות" היינו ריוח]. וראה להלן בהערה הבאה.

39. כך פירש רש"י. וזה לשונו: "זכאי בבתו — שהכסף יהיה שלו, והוא מקבל השטר, והוא מוסרה לביאה על כרחה לשם קידושין בעודה נערה".

נמצא, שלענין ביאה פירש רש"י שעצם הסמכות של האב לקדש את בתו נקראת "זכות", ואילו בענין כסף הוסיף רש"י שהכסף שלו.

ורש"י הוכרח לבאר כן בענין כסף מפני שהגמרא להלן לומדת מן הברייתא שכסף קידושין שייך לאב.

[ונראה שלדעת רש"י כוונת הברייתא שהאב זכאי בבתו בכל דבר השייך בקידושי כסף ושטר וביאה. ובענין ביאה לא שייך אלא זכות על כח קידושה. ואילו בענין קנין כסף ששייך גם זכות בעלות על הכסף עצמו, "זכאי" היינו בין בכל הקידושין ובין בבעלות על הכסף].

אך מהירושלמי משמע ש"זכאי" היינו שיש לו ריוח ממון בדבר, ויבואר בהערה הבאה.

40. הירושלמי מבאר שהאב זכאי בשטר עצמו

שהוא שלו [ויכול לצור בו על פי צלוחיתו]. [וזהו כשיטתו שמפרש שיש לאב ריוח ממון בקידושי שטר. וכנ"ל הערה 38].

ומכאן הקשה קובץ שיעורים על דברי קצות החושן [סי' ר] שכתב שאין האשה צריכה לזכות בשטר, אלא היא מתקדשת בעצם הנתינה אף אם אינה זוכה בשטר. עיי"ש מה שתירץ.

41. הירושלמי [כתובות ד ו] הבין ש"זכאי" היינו שיש לו ריוח ממון בדבר [וכנ"ל בהערות 38-39]. ולפיכך מקשה הירושלמי:

אמנם בכסף ושטר שייך זכות ממון, שהכסף והשטר שייכים לאב, אבל, לענין ביאה איזו זכות ממונית שייכת בה?

מתרץ הירושלמי: גם בביאה יש זכות ממון, כגון כשהמקדש אמר לאב "הילך מנה ותתקדש בתך לי בביאה".

ודברי הירושלמי מובאים בתוספות והראשונים. [וזה שלא כדברי רש"י הנ"ל בהערה 38].

וכתב הריטב"א שהברייתא משמיעה לנו שכשם שהתורה זיכתה לאב את כסף הקידושין עצמו. כך היא זכתה לו את הכסף הבא מחמת הקידושין.

ומה הוא החידוש שבדבר?

בשיעורי רבי שמואל ביאר [אות מו] שיש להסתפק במהות כח האב למסור את בתו לקידושי ביאה בעל כרחה:

אפשר לומר שזכותו של האב על קידושי ביאה של בתו אינו מדין בעלות [שהוא בעלים

א. מנלן דמיקניא בכסף? מנין לנו שהאשה נקנית בכסף, כפי ששנינו במשנתנו ובמסכת כתובות.

ב. ומנין לנו שהכסף של קידושי קטנה או נערה, דאבוה [שייך לאביה] הוא?

ומשנינן: אמר רב יהודה אמר רב: שני הדינים הללו, נלמדים מדאמר קרא [שמות כא] בענין אמה עבריה:

"ויצאה [האמה העבריה מרשות האדון על ידי סימני הנערות] חנם, אין כסף".

המילים "אין כסף" מיותרות הן, שהרי כבר נאמר "ויצאה חנם". והן נכתבו לצורך דרשה:

לומר לך: אין כסף לאדון זה, של אמה העבריה, שיציאתה ממנו לחופשי [משהביאה סימני נערות], היא בחינם, ללא תשלום כסף.

אבל יש כסף — לאדון אחר.

כלומר, דוקא מרשות האדון של האמה אין הנערה יוצאת בכסף, אבל יש אדון אחר של הנערה שממנו היא יוצאת על ידי כסף.

ומאן הוא, מי הוא אותו "אדון אחר"? — אב הנערה!

ומלמד הכתוב כי כאשר הבת מתקדשת לבעלה, ובכך היא יוצאת מרשות אביה אל רשות בעלה, נעשים הקידושין [שהם, כאמור, יציאתה מרשות אביה], באמצעות כסף.

ומכאן יש לנו ללמוד שהאשה נקנית לבעל בכסף.

ומקשינן: ואימא לדירה?! אמור שיהיה הכסף שייך לה.

והיינו, עדיין יש לומר, שהבת עצמה מקבלת את הכסף. ומנין למדנו שכסף קידושיה, שנותן הבעל, שייך לאב? (42)

על הדבר, אלא שהוא רק היד שלה לענין מסירתה לביאת קידושין. [כעין אפוטרופוס, ועיין בברכ"ש סי' ג שכתב שהוא כעין שליח בעל כרחו, ועיין להלן הערה 43].

או, אפשר לומר, שהאב הוא הבעלים על קידושי הביאה של בתו.

ונפקא מינה: אדם שאמר לאב "לכשתקנה לי בתך בביאה יהיה לי כסף זה" [כך הוא לשון הירושלמי עצמו]:

אם נאמר שיש לאב "בעלות" על הקידושין, אזי כאשר הבעל קיבל ממנו את הקידושין הוא מתחייב לו תמורת הקידושין את הכסף.

אבל אם נאמר שאין לאב "בעלות" על הקידושין, אם כן לא מגיעה לו שום תמורה על הקידושין. ואין הוא יכול לתבוע את הבעל

לשלם לו כלום.

והברייתא משמיעה לנו שהאב הוא הבעלים על קידושי הביאה של בתו, ולפיכך אם הבעל התחייב ממון תמורת קידושי ביאה, האב זכאי באותו ממון. [עיינן שם עוד. ועיין ברכת שמואל סימן ג].

42. שהרי לא נאמר בתורה "אין לו כסף" [שמשמע שאין כסף לאדון הזה אבל יש כסף לאדון אחר]. אלא נאמר "אין כסף" ויש לדייק "אין כסף ביציאה זאת [של האמה מן האדון] אבל יש כסף ביציאה אחרת [שהבת יוצאת מרשות אביה בקידושין], ולעולם הכסף שייך לה עצמה. רש"י.

ותמחה הגמרא על המקשן:

כתי השתא, כיצד אתה יכול לומר כך?!

והרי כיון שאביה של הנערה מקבל את קידושיה, דכתיב [דברים כב] בפרשת מוציא שם רע, שאם העליל הבעל על אשתו שלא מצא לה בתולים, וטוען שהיא זינתה בהיותה מאורסת לו, בא אבי הנערה לבית הדין, ואומר:

"את בתי נתתי לאיש הזה!" (*42)

ומשמע מלשון הכתוב, שהסמכות לקדש את בתו נתונה לו.

ואם כן, היתכן לומר שהוא מקדשה, ואילו **איחי שקלא כספא**, שהבת תיקח את הכסף לעצמה?!

וכי לאיזה צורך זיכתה התורה את האב

בקידושי בתו, אם לא לצורך קבלת הכסף? (43)

ומקשה הגמרא על התמיהה:

אמנם יש להוכיח מהפסוק "את בתי נתתי לאיש הזה", שהאב מקבל את קדושי בתו [ומכאן גם יש ללמוד שהכסף שייך לו], אבל עדיין יש לשאול:

ואימא: הני מילי, קטנה.

אמור שהפסוק מדבר רק בקידושי קטנה, (44) שהיא אינה בת דעת, דלית לה יד לקבל קידושיין, שאין בידה אפשרות לקבל קידושיין, ולכן התורה נתנה לאב בעלות על קידושיה.

אבל נערה, משהביאה שתי שערות, שהיא בת דעת, **דאית [שיש] לה יד לקבל קידושיין**, מסתבר שלא זיכה הכתוב את האב

לאב כח לקדש את בתו אפילו בעל כרחו, בהכרח שהאב הוא המקנה והיא חשובה כממונו בענין זה. שהרי אם תאמר שהבת היא הבעלים על קידושיה והאב אינו אלא שליח שלה, איך יתכן שיקדשנה בעל כרחו?

אלא בהכרח, שהוא הבעלים על הקידושיין. ומאחר שהוא הבעלים על הקידושיין, הרי כסף הקידושיין [הבא תמורת הקידושיין] שייך לו. [ואולי גם רש"י התכוין לכך, וכך אמר רש"י: "אפשר שעל חינם זיכהו הכתוב [בבעלות] קבלת קידושיה" — בלא שהתמורה תהיה שלו? הרי מן הראוי לתת את התמורה לבעליה!]

44. רש"י מקשה: הרי הפסוק "את בתי נתתי" מדבר בנערה — שנאמר [דברים כב]: "ונתנו לאבי הנערה"! ואם כן איך אפשר לומר שהפסוק מדבר בקטנה בלבד?

*42. פסוק זה נאמר בענין מוציא שם רע: אדם שנשא נערה בתולה, והוציא עליה שם רע שלא מצא לה בתולים [כלומר, שבזמן שהיתה מאורסת לו, זינתה עם אחר], אזי אבי הנערה ואמה באים לבית דין. ואבי הנערה אומר לזקנים: "את בתי נתתי לאיש הזה וישנאה" וגומר, ואם בסופו של דבר נמצא שהבעל שיקר, הרי הוא משלם מאה כסף. ולוקה, ואסור לו לגרשה. ואם האמת היתה כדבריו, אזי הנערה נסקלת. [דברים יג-כא].

43. כך משמע מרש"י והמאירי.

[אך קשה: הרי בענין ביאה רש"י מפרש שעצם כח הקידושיין שלו. ואיזה ריוח יש לו בדבר? וכן יש לשאול על הפרת נדרים שהיא של האב כדלהלן בגמרא]. אבל הריטב"א מפרש, מאחר שהתורה נתנה

בקידושיה. שהרי נערה נחשבת לגדולה לכל דבר, לעונשין ולמקח וממכר, שמקחה מקח וממכרה מכר [רש"י].

ולכן, תקדיש איהי נפשה, ותשקול כספא.

היא תקדש את עצמה, ותטול את כסף קידושיה לעצמה! (45)

ואם כן עדיין יש לשאול: מנין למדנו שהאב מקדש את בתו בעודה נערה, והוא נוטל את הכסף? (46)

ומתריצין: אמר קרא [במדבר ל] בענין נערה: "בנעוריה בית אביה".

הכתוב בא ללמדנו שכל זמן שהיא בנעוריה, הרי היא של אביה. ומכאן למדנו שכל שבת, ריוח ממון, שיש לאשה בזמן הנעורים, שייך הוא לאביה.

ומכאן שהתורה נתנה לאב את הבעלות על קידושי בתו בזמן נעוריה, והכסף [שהוא שבת וריוח ממון] שייך לאביה.

אך הגמרא דוחה תירוץ זה:

ואלא, איך נפרש את הא דאמר רב הונא אמר רב:

מנין שמעשה ידי הבת שייך לאב? —

מתרץ רש"י: אפשר לפרש שאמנם הוצאת השם רע היתה כשהבת היתה נערה. אבל האב שאומר "את בתי נתתי" היינו נתתיה כשהיא היתה קטנה, ועתה היא נערה. ועיין תוספות ד"ה וכי תימא ובהערות שם].

45. כלומר, כח קידושי הנערה יהיה שלה עצמה, ולא של האב. ולפיכך היא טטול את הכסף. ריטב"א בשם רש"י [יש לדייק כן מדברי רש"י הנ"ל הערה 44, שקושייתו של רש"י אינה קשה לפי פירוש התוספות דלהלן. כמבואר בתוס' ד"ה וכי תימא].

אבל התוספות [ד"ה וכי תימא] מפרשים, שהגמרא לא הקשתה שהאב לא יוכל לקדש את בתו הנערה, מפני שהכתוב "את בתי נתתי" מדבר בנערה, ומשמע שביד האב לקדשה כשהיא נערה.

אלא, קושיית הגמרא היא, מאחר שיש לנערה יד [שהיא בת דעת, ויש בכוחה לעשות קניינים], אם כן גם היא עצמה תוכל לקדש את עצמה. וכאשר היא תקדש את עצמה, אז היא תיטול לעצמה את הכסף [וכן פירשו הרמב"ן הרשב"א והריטב"א בשם תוספות בהרחבה].

ולקמן מג ב נחלקו הלכה למעשה רבי יוחנן וריש לקיש, אם בכח הנערה לקדש את עצמה: לדעת רבי יוחנן רק אביה מקבל קידושין עבורה. ואילו לדעת ריש לקיש, קידושי אביה — הם קידושין לדברי הכל, ואילו בקידושי עצמה — נחלקו חכמים ורבי יהודה [לדעת חכמים אף היא עצמה יכולה לקבל קידושין. ולדעת רבי יהודה רק אביה מקבל קידושין].

[ולפירוש התוספות יש לפרש, שהגמרא כאן איננה סותרת לדברי רבי יוחנן. אלא, בתחילה הגמרא מקשה מדוע לא נאמר שאף היא עצמה תוכל לקבל קידושין. אך למסקנא, האב בלבד מקבל קידושין. ואילו לריש לקיש, מסקנת הגמרא שאף כאשר היא מקבלת את כסף הקידושין, הכסף עצמו שייך לאביה.

ועיין הערה 89 על תוספות [ועיין תוספות הרא"ש, ורמב"ן רשב"א, וריטב"א כאן ולהלן ד ב סוף ד"ה ואצטריך. והערת המהדיר בשם ר"ש היימן. ושיעורי רבי שמואל אות מח והלאה].

46. היה פשוט לגמרא שהמשנה "האב זכאי בבתו" מדברת גם בנערה ולא רק בקטנה, ממה ששינונו להלן בתחילת פרק שני: "האיש מקדש

שנאמר [שמות כא]: "וכי ימכור איש את בתו לאמה".

המילה "לאמה" מיותרת היא [שהרי מובן שאדם המוכר את בתו, הרי הוא מוכר אותה לאמה], ובא הכתוב ללמדנו:

מה "אמה", מעשה ידיה שייך לרבה [לאדוניה] —

אף בת ["בתו"] נמי, מעשה ידיה שייך לאביה.

ופסוק זה בא ללמד על דין הנערה ולא על דין הקטנה, כי את הקטנה הוא יכול אפילו למכור לאמה, ופשוט הדבר שמעשה ידיה שייכים לו, ואין צורך לפסוק להשמיע זאת.

ולדברך, שדרשת מהפסוק "בנעוריה בית אביה" לומר שכל שבח נעורים של אביה, קשה, מדוע הוצרך הכתוב ["לאמה"] ללמדנו שמעשה הבת שייך לאביה?

והרי תיפוק ליה, תלמד דין זה מהפסוק "בנעוריה בית אביה", המלמד שכל שבח הנעורים שייך לאב [ואף מעשה הידים הוא בכלל זה]!

אלא, מכאן מוכח, שהפסוק "בנעוריה בית אביה" — רק בענין הפרת נדרים הוא דכתיב, שהאב מפר את נדרי בתו בעודה נערה [שהרי הפסוק "בנעוריה בית אביה" נאמר בתורה בפרשת הפרת נדרים].

ואין ללמוד ממנו שאף מעשה ידי הבת שייך לאב, ולכן הוצרך הכתוב לומר "לאמה", ללמד שאף מעשה ידיה שייך לאביה.

ואם כן, הכי נמי, כך גם יש לדחות את מה שלמדת מ"בנעוריה בית אביה", שקידושיה שייכים לאביה. שהרי פסוק זה — בהפרת נדרים בלבד הוא דכתיב.

והגמרא מבארת עתה מדוע אין לומדים מהפרת נדרים שאף קידושיה ומעשה ידיה (47) של הנערה שייכים לאביה:

וכי תימא, נילף מינה! שמא תאמר: מדוע לא נלמד שכסף הנערה שייך לאביה, מכך שיש לאביה סמכות להפר את נדריה?

תשובתך: ממונא מאיסורא לא ילפינן. אין לומדים דיני ממונות [כסף] מאיסורים, שהם דינים בין אדם למקום [הפרת נדרים]. (48)

את בתו כשהיא נערה" [על פי הרשב"א לעיל ד"ה ותו].

47. כך משמע מדברי רש"י, שכתב "וכי תימא נילף 'ממונ' מנדרים", ולא פירש שהקושיה היא על כסף קידושין [כפי שפירש להלן].

וכן הבינו הרש"ש, והעצמות יוסף [ד"ה גמרא וכי תימא]. ועיין פני יהושע.

[ותוספות ר"ד מפרש את שאלת הגמרא רק לענין מעשה ידיה ע"ש].

48. התוספות במסכת כתובות [מו ב] מקשים: נלמד מהפרת נדרים שהאב מקדש את בתו, שזהו איסור, ואיסורא מאיסורא ילפינן, ואחר כך נבין ממילא שהכסף שייך לו [כפי שהגמרא אומרת — "השתא אביה מקבל קידושיה, איהי שקלא כספא?!"].

ומתרצים שם התוספות: אין למדים איסור שיש בו ממונ [קידושין], שיש מהם ריוח ממונ [לאב], מאיסור שאין בו ממונ [הפרת נדרים, שאין בה ריוח ממונ לאב].

ועיין חידושי רע"א שם. וראה הערה הבאה.

ומעתה חוזרת השאלה הנזכרת: מנין שהאב זכאי בקידושי בתו הנערה? (49).

וכי תימא, שמא תאמר: **נילף מקנסא**, נלמד שקידושי נערה שייכים לאביה ממה שאמרה תורה [דברים כב] שהאונס או המפתה נערה בתולה משלם קנס לאביה.

אין לומר כן. שהרי **ממונא מקנסא** — **לא ילפינן!**

אין לומדים את דין כסף הקידושין מדין כסף הקנס, מפני שהקנס הוא דבר מחודש, שהתורה חייבה את האדם לשלם אף על פי שלא חיסר את חברו מאומה.

ואם כן, עדיין קשה: מנין למדנו שהאב מקדש את בתו הנערה, וכסף קידושיה שלו?

וכי תימא, שמא תרצה לתרץ:

נילף, נלמד שכסף קידושי הנערה שייך

לאביה, ממה ששינינו [כתובות מ ב] שהאונס את הנערה משלם **בושת ופגם** לאביה. ובושת ופגם אינם קנס, [שהרי הם דמי הבושה והפגם שהזיק לנערה, והם באים להשלים את הנזק שהיא ניזוקה], וכשם שהבושת והפגם שייכים לאביה, כך גם כסף קידושיה שלו.

אף תירוץ זה אינו נכון. מפני שיש לחלק בין בושת ופגם לבין כסף קידושין:

שאני בושת ופגם, בושת ופגם שונה דינם מכסף קידושין, שהרי יש סיבה לכך שהם שייכים לאב, משום **דאבוה שייך בגווייהו**, שאף האב נפסד מאונס הבת, כיון שהרי היה בידו לקדשה למנוול ומוכה שחין עבור ממון רב [שהרי התורה נתנה בידו את הזכות לקדשה למי שירצה, אפילו אם בכך הוא פוגם אותה ומביישה]. והאנס שבא עליה, מחסר אותו ממון זה, לפי שגרם לכך שיזלזלו בה, ולא יקפצו עליה תובעין. (50)

49. כך פירש רש"י. ומשמע שהשאלה היא רק על קידושיה, ולא על מעשה ידיה. ועיין רש"י ועצמות יוסף [הנ"ל הערה 47].

וזה לשון רש"י: "וכי תימא נילף כסף קידושיה מכסף קנסה".

ומשמע שהוקשה לגמרא רק מנין שהכסף שייך לאב, אך לא מנין עצם זה שבכחו של האב לקדש את בתו [וכן משמע מרש"י סוף ד"ה ממונא מקנסא].

וקשה: מדוע רש"י לא מפרש ששאלת הגמרא כאן מתייחסת לעצם הקידושין — מנין שהאב יכול לקדש את בתו?

ונראה, שלדעת רש"י, את עצם זה שהאב יכול לקדש את בתו אפשר ללמוד מהפרת נדרים, שהרי איסורא מאיסורא ילפינן. וכל השאלה היא

מנין שהכסף שייך לאב [שהרי ממונא מאיסורא לא ילפינן].

ועיין בשטמ"ק כתובות מ א ד"ה ורש"י כתב הכא, שדייק כדברינו מרש"י שם, ועיין להלן בהערה הבאה.

[ועיין מה שכתבנו לעיל הערה 48 בשם תוספות בכתובות. ואפשר לומר שלומדים את קידושי ביאה מהפרת נדרים, אבל לא את קידושי כסף. וזה כעין דברי רע"א איגר שם. וראה הערה הבאה].

50. כן פירש רש"י. ודבריו תמוהים מאוד, שהרי הגמרא עדיין לא ידעה שהאב מקדש את בתו [שהרי את זה עצמו אנו באים ללמוד מבושת ופגם], ואם כן איך שייך לומר שהאב שייך

ולאחר שדחינו את כל האפשרויות, חוזרת הגמרא ומיישבת את הלימוד הראשון דלעיל:

אלא, נאמר [שמות כא] בענין אמה עבריה "ויצאה חנם [על ידי סימני נערות], אין כסף". והמילים "אין כסף" הן מיותרות, ללמדך שאין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר, דהיינו אב.

כלומר, הנערה יוצאת מרשות האדון בלא כסף, אבל מרשות האב הנערה יוצאת על ידי קידושי כסף.⁽⁵¹⁾

אמנם הגמרא לעיל הקשתה על זה: שמה כוונת הכתוב שיש קנין כסף כשהכתוב יוצאת מרשות האב, אבל הכסף שייך לבת עצמה!

ועל זה הגמרא מתרצת כאן:

מסתברא שכוונת הכתוב היא לומר שהכסף שייך לאביה —

דכי קא ממעט, שכאשר הכתוב ממעט את יציאת הנערה באירוסין, ושינה אותה מדין יציאת הנערה מרשות האדון באמה עבריה [שהאמה יוצאת מרשות האדון בלא כסף, ואילו הבת יוצאת מרשות האב בכסף] —

יציאה דכוותה קא ממעט! α-ד

יציאת הנערה באירוסין שהכתוב מיעטה, הינה באופן הדומה ליציאת האמה מרשות האדון, כדלהלן:

ביציאת האמה מרשות האדון, הכתוב בא להשמיענו שהיא יוצאת חנם, ואין צורך לתת כסף לאדון שהיא יוצאת מרשותו, כדי לפצותו על יציאתה.

וכיוצא בזה יציאת אירוסין, שהכתוב מיעט אותה מכלל יציאת האמה ומשמע מהכתוב שהנערה כן יוצאת מרשות אביה בקידושי כסף, כוונת הכתוב היא לומר: שהאב מקבל כסף כשהכתוב יוצאת מרשותו.

בביאה, אבל אינו מפסיד את עצם כסף הקידושין, שהרי זה שייך לבת לפי שאלת הגמרא כאן].

ויש לדייק כן אף מרש"י בסוגייתנו כפי שבארנו לעיל בהערה הקודמת. [ע"ש].
[ועיין עוד רמב"ן סוף ד"ה ויש שפירש, ותוספות בכתובות והשטמ"ק בשם תלמיד הרשב"א. ואף לדבריהם מתיישב פירוש רש"י].
ותוספות והראשונים [כאן ובכתובות] מביאים פירושים אחרים שלא כדברי רש"י. ע"ש.

51. הפסוק מדבר בנערה [ולא בקטנה], שנאמר "ויצאה [האמה] חנם אין כסף". והיינו שהאמה יוצאת משהביאה סימני נערות בלא כסף [כפי שהגמרא מבארת להלן].

בבושת והפגם מפני שיכול "לקדשה"?!
וכן הקשו תוספות ישנים כתובות [מ ב על גליון תוד"ה דא], וכעין זה הקשו תוספות והראשונים כאן ובמסכת כתובות [מ ב, מו ב].
ובשטמ"ק כתובות מ ב הביא את לשון רש"י שם [שכתב בזו הלשון: אלא מסתברא דבושת ופגם דאב הוא, שהרי בידו לביישה בבושת בעילה ולפגמה בפגם בעילה, דאי בעי מסר לה "לקדשה בביאה" למנוול ומוכה שחין... וכיון שבידו ליטול ממון וכו'].
ופירש, שלדעת רש"י, הגמרא ידעה שהאב יכול לקדש את בתו בביאה [ובכסף], אלא שלא ידענו שהכסף שייך לאב. ומכל מקום, ביד האב לביישה על ידי שימסרנה למנוול [והאב מפסיד את הממון שהבעל היה נותן לו כדי לקדשה